

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Seks, spanning en sensatie tijdens de Indonesische dekolonisatieoorlog: over de vuile was van John Sapu

Veer, C.B. van 't

Citation

Veer, C. B. van 't. (2025). Seks, spanning en sensatie tijdens de Indonesische dekolonisatieoorlog: over de vuile was van John Sapu. *Indische Letteren*, 2025(2), 100-119. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4245883>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4245883>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Indische Letteren

Tijdschrift van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Indische Letteren

Tijdschrift van de

Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Onder auspiciën van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden

Redactie: Arnoud Arps, Jacqueline Bel, Goran Bouaziz (secretaris), Petra Boudewijn, Marijke Denger, Rick Honings (hoofdredacteur en voorzitter), Geert Onno Prins, Nick Tomberge, Coen van 't Veer (penningmeester).

Erevoorzitter: Peter van Zonneveld

Hoofdredacteur: Rick Honings, e-mail: r.a.m.honings@hum.leidenuniv.nl

Tekstredactie: Susanne Onel

Ledenadministratie, productie en distributie: Uitgeverij Verloren BV, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
Tel.: 035-6859856 | e-mail: bestel@verloren.nl

www.indischeletteren.nl

ISSN 0920-6949

Inhoud

Redactioneel	49
Margreet van Till, Een ongepaste brief. De verbanning van Sech Alie bin Said	51
Liz Kruisheer, 'Jullie mannen, men kan je toch nooit één oogeblik aan je zelve overlaten!'	
De beschavingsmissie en verborgen ideologiekritiek in Louise B.B.'s Janneke de pionierster (1904)	69
Karel Davids, Voorbij Springer. Een andere kijk op literatuur in Nieuw-Guinea	84
Coen van 't Veer, Seks, spanning en sensatie tijdens de Indonesische dekolonisatieoorlog.	
Over De vuile was van John Sapu	100
Uitnodiging negende Indische Letteren-lezing	120

Afbeelding op omslag: twee baboes, twee onbekende soldaten en Jan van Vuuren in Jakarta/Batavia, 1946. Collectie Van Vuuren.

Seks, spanning en sensatie tijdens de Indonesische dekolonisatieoorlog

Over De vuile was van John Sapu

COEN VAN 'T VEER

Zoals bekend vertelde Indië-veteraan Joop Hueting in 1969 in een geruchtmakend televisie-interview dat hij en andere Nederlandse militairen tijdens de dekolonisatieoorlog in Indonesië (1945-1949) zich schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden. De regering liet vervolgens door de Leidse historicus en jurist Cees Fasseur een archiefonderzoek uitvoeren en oordeelde op grond daarvan dat de krijgsmacht als geheel zich in Indonesië correct had gedragen, maar dat zich tijdens de oorlog wel excessen hadden voorgedaan.

In het laatste decennium kwamen er steeds sterkere aanwijzingen dat Nederlandse militairen in Indonesië structureel en op grote schaal extreem geweld hadden gebruikt. Dat was ook de conclusie van de in 2016 door Rémy Limpach gepubliceerde studie *De brandende kampongs van Generaal Spoor*. Mede naar aanleiding van Limpachs boek besloot de regering meer dan vier miljoen euro ter beschikking te stellen voor het onderzoeksprogramma *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950* (ODGOI), dat gezamenlijk werd uitgevoerd door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies.¹ Ook Indonesische wetenschappers maakten deel uit van dit grootschalige project. De twaalf studies die sinds 2022 uit dit onderzoek zijn voortgekomen, maken duidelijk dat extreem geweld van de kant van de Nederlandse krijgsmacht structureel en wijdverbreid was, en vaak ook strategisch was ingezet. Daarbij overschreed het Nederlandse leger in Indonesië ook de toenmalige ethische grenzen.²

In het grootschalige ODGOI-project is de belangstelling voor Nederlands-Indische en Indonesische fictionele literatuur beperkt.³ Het is onder historici nog niet erg gebruikelijk dat fictie als bron van kennis over de geschiedenis wordt gebruikt. Zo beweerde Martin Bossenbroek, die overigens niet bij het ODGOI-onderzoek betrokken was, dat romans slechts waardevol zijn als historische bron wanneer deze concrete invloed hebben gehad op de geschiedenis, zoals Max Havelaar van Multatuli.⁴ Dergelijke standpunten zijn echter achterhaald. Literaire fictie vormt een belangrijke bron voor historisch onderzoek. Wie de feiten wil leren kennen, kan terecht in de archieven, al zijn ook die bepaald niet waardevrij.⁵ Wie echter wil weten hoe mensen in bepaalde perioden voelden en dachten, vindt in contemporaine fictie uitstekend bruikbare bronnen. In romans en korte verhalen gaat een mentaliteitsgeschiedenis schuil, die door middel van literaire analyse kan worden blootgelegd.⁶

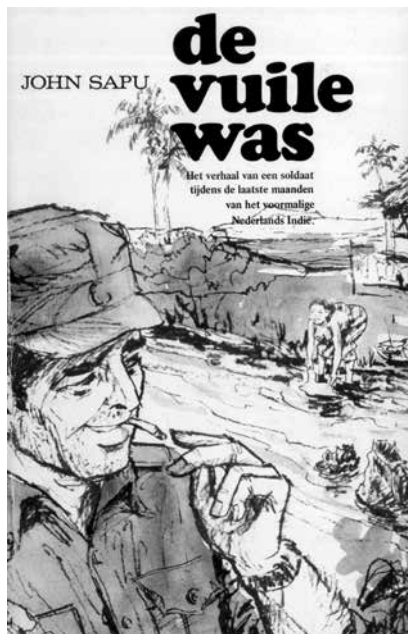
Dat geldt niet uitsluitend voor teksten uit de literaire canon. Literatuur die daartoe niet behoort, de zogenaamde *middlebrow*- en *lowbrow*-literatuur – soms ook ‘lectuur’ of ‘triviaalliteratuur’ genoemd – vormt een unieke bron voor historische, sociale en culturele kennis en ideologische denkpatronen.⁷ Dit soort literatuur geeft volgens Erica van Boven ‘uitdrukking aan bijvoorbeeld actuele maatschappelijke kwesties, vragen, wensen en angsten van de dag, heersende opvattingen en normen.’ Het gaat daarbij ook om de ‘dieper liggende, deels onbewuste, onderhuids levende ideeën en waarden, datgene wat in een bepaalde maatschappij op een bepaald moment als vanzelfsprekend geldt.’⁸ Bovendien blijkt dat deze vormen van literatuur de grenzen van de koloniale ideologie vaker verkennen, oprekken en overschrijden dan in de canonieke literatuur het geval is.⁹

Dit artikel is bedoeld als een pleidooi voor het gebruik van fictionele triviaalliteratuur als bron voor historische kennis. Daartoe zal

John Sapu's *De vuile was*. Het realistische verhaal van een soldaat tijdens de laatste maanden van het voormalige Nederlands Indië – een roman uit 1971 met een veelzeggende titel – worden geanalyseerd. Eerst komen een korte biografie van de schrijver, een beschrijving van de roman en de receptie daarvan aan de orde. Vervolgens zal de vraag worden beantwoord wat een analyse van dit soort literatuur kan toevoegen aan de historische kennis over een bepaalde periode, in dit specifieke geval hoe liefde en seks gekoppeld kunnen worden aan traumatische gevechtservaringen die zijn opgedaan tijdens de dekolonisatieoorlog in Indonesië.¹⁰

John Sapu

Wie schuilging achter het pseudoniem John Sapu, bleef lange tijd onbekend. In Harry Poezes boek uit 2019 over Job Sytzen, die in de jaren vijftig drie bestsellers over de dekolonisatieoorlog schreef, staat bijvoorbeeld dat John Sapu een niet onthuld pseudoniem betreft.¹¹ André Huizer van Boekhandel De Ridderhof in Ridderkerk liet zich echter bij de verkoop van weer een Indisch boek aan de auteur van dit artikel terloops ontvallen dat hij betrokken was geweest bij de totstandkoming van een roman over de dekolonisatieoor-

De vuile was. Omslagtekening door Johannes Weerheim.

Jan van Vuuren als militair in Jakarta. Collectie Van Vuuren.

log in Indonesië. Aan het begin van de jaren zeventig had hij op verzoek van zijn schoonvader Marinus Sanders (1932-2015), uitgever en drukker van puzzelboeken, een tekst uitgetypt over de dekolonisatie. Een van diens vrienden, Jan van Vuuren (1925-1999), was de schrijver van *De vuile was*, dat bij uitgeverij SARI (Sanders Ridderkerk) in 1971 op de markt werd gebracht. In datzelfde jaar verscheen van John Sapu bij SARI nog *Wijzer worden van roulette*, een handleiding voor het gelijknamige kansspel. Van Vuuren had in Indië de bijnaam John Sapu (bezem/ragebol) gekregen vanwege zijn ruige haardos.

Op de website van Stichting Oud Ridderkerk staat een tweedelig verslag van een radio-interview met Jan van Vuuren dat eind jaren tachtig moet zijn gehouden. Van Vuuren vertelt daarin over zijn leven. Hij werd op 20 mei 1925 geboren in Slikkerveer, een dorp in de gemeente Ridderkerk, waarin een jaar later ook medeveteraan Jan Eijkelboom, schrijver van *Het krijgsbedrijf* en dichter, het leven zag. Van Vuurens ouders hadden daar een winkel. Alhoewel zij niet erg religieus waren, stuurden zij Jan naar de Christelijke School. De MULO maakte hij niet af. De Tweede Wereldoorlog was voor hem vooral een avontuurlijke tijd. Na de oorlog wilde hij – dol op avontuur als hij was – als militair naar Indonesië.¹²

De nog minderjarige Van Vuuren gaf zich op als oorlogsvrijwilliger voor Indonesië, maar zijn vader wilde niet tekenen. Later moest hij er toch naartoe als dienstplichtige. Hij kwam terecht bij de 7 December Divisie, waar hij telegrafist werd. Van april 1946 tot en met september 1949 was Van Vuuren onder de wapenen. In totaal zou hij als militair ruim 3 jaar op West-Java verblijven. Hij maakte daar de twee Nederlandse offensieven mee, die indertijd en lang daarna ‘politieacties’ werden genoemd.¹³ Zijn familie vertelde hij niet veel over zijn soldatenbestaan, maar Van Vuuren heeft zijn tijd op Java nauwkeurig bijgehouden in twee fotoboeken.¹⁴ Op enkele foto’s daarin zijn sporen van gevechten te zien. Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog waren er volgens Van Vuuren wel geweldsexcessen, maar hijzelf was er geen getuige van geweest. ‘Wij voelden ons daar ook geen bezetters. Indonesië was van ons, vonden wij. De mensen dachten daar zelf anders over, maar dat had ik niet door.’¹⁵

Na zijn terugkeer uit Indonesië trouwde Van Vuuren en zette hij samen met zijn vrouw de zaak van zijn ouders voort, eerst in Slikkerveer en vervolgens in Ridderkerk, waar het echtpaar een huis boven de textielwinkel betrok. Ze kregen vijf kinderen. Na tien jaar sloot hij een overeenkomst met Leen Bakker, die de zaak vijftien jaar lang van Van Vuuren huurde. Het gezin Van Vuuren kon boven de voormalige winkel blijven

wonen. Vervolgens kocht Van Vuuren Café Eenennegentig, genoemd naar het huisnummer waarop dit was gevestigd: Zwarte Paardenstraat 91^A in Rotterdam.

Verhalen vertellen en schrijven waren levenslange passies van Van Vuuren. Aan zijn bovenwoning in Ridderkerk bouwde hij een schrijfhok. Hier schreef hij verhalen met een sterk autobiografische inslag, waaronder *De vuile was*. Daarover zegt hij in het radio-interview:

Ik heb ook nog een boek geschreven, *De vuile was*, wat in alle opzichten een slecht boek was, hoewel er dertienduizend van zijn verkocht. Die tweeduizend die over waren, heb ik van de uitgever teruggeloofd en toen heb ik die in het café uitgedeeld. Iedere nieuwe klant kreeg er een. Ze kochten een pilsje van een gulden en kregen een boek mee van negen gulden. Ik heb er nu geen een meer. Jan Cremer had veel succes in dat genre en ik dacht dat ook te kunnen doen, maar dat lukte niet.¹⁶

Toch schreef Van Vuuren later nog een vervolg, een onuitgegeven roman die in het voorwoord van *De vuile was* al wordt aangekondigd als *De schone lei*.¹⁷

Daarmee was zijn schrijversloopbaan echter niet ten einde. In 1994 publiceerde hij onder de naam D'ouwe van Vuuren nog *De Afzakker*, een roman over enkele gasten in zijn Rotterdamse kroeg. Ook daarin spelen Indië en Indonesië een belangrijke rol. Het eerste deel van de roman vertelt het verhaal van het veelbewogen leven van Louw Stur, een matroos die in het vooroorlogse Batavia zijn hart verliest aan de Indo-Europese Sarih. Als Louws schip gaat vertrekken, moet hij haar echter verlaten. Dan breekt de Tweede Wereldoorlog uit. Na de oorlog monstert Louw aan op het troepenschip *Boissevain* om terug te keren naar Indië en om Sarih te zoeken. In Batavia kan hij haar echter niet meer vinden. Het gemis van de liefde van zijn leven brengt hem aan de drank. Hij wordt vaste klant in het café van kastelein Jan. Over hun gezamenlijke belevenissen gaat de rest van *De Afzakker*.

Vijf jaar na de publicatie van deze roman overleed Jan van Vuuren op 17 maart 1999. Hij werd gecremeerd en later op de begraafplaats van Ridderkerk bijgezet in het gezamenlijke graf van zijn vrouw Suus en zijn zoon Gertjan.

De vuile was

De vuile was verscheen twee jaar na het tv-interview met Joop Hueting. Waarschijnlijk is diens media-optreden de aanleiding geweest voor John Sapu om zijn boek te schrijven. De tekst op de achterkant van het boek wil à la Jan Cremer een indruk geven van het realistische én sensationele karakter van deze roman over de dekolonisatieoorlog:

Het verhaal van een soldaat tijdens de laatste maanden van het voormalige Nederlands Indië. Hét boek voor degenen die deze sfeer (nog) eens willen proeven, echt zoals het was! De zinloze strijd. De wegebbende moraal. De seksuele nood. De kleine oplichterijen. Het naïeve thuisfront. De moeilijke aanpassing in het burgerleven. Dit alles in een realistisch verhaal door John Sapu. Met excuses van de schrijver aan de sobats die het niet zo bont hebben gemaakt.

Jan van Vuuren en de man die waarschijnlijk model heeft gestaan voor Pim Verhagen in *Pacet*.
Collectie Van Vuuren.

In het voorwoord verantwoordt de schrijver zijn boek op een genuanceerdere manier. Hij geeft aan dat het denkbeeld dat een ‘beschaafd’ volk een ‘nette’ oorlog zou kunnen voeren, op een misverstand berust. Sapu is tot zijn ‘openhartige ontboezemingen’ gekomen omdat er volgens hem nog geen enkel boek was dat de dekolonisatieoorlog realistisch weergeeft. ‘In de mannengemeenschap van elke oorlog zakt de moraal (hoe keurig men ook begon). De schrijver ondersteunt zelfs de mening dat het gezegde – hoe groter de geest, hoe groter het beest – vaak juist is.’¹⁸ Aan het einde van de roman volgt nog een paragraaf die ‘Historische gegevens’ heet. Daarin staat dat de meeste soldaten verbitterd uit Indië terugkeerden, omdat ze door de Nederlandse regering in de steek waren gelaten. ‘De strijders hadden het gevoel misbruikt te zijn. Velen waren verwilderd en ontspoord, maar allen wisten, dat ze slechts hadden gefungeerd als uiterst kleine pionnen, zonder invloed.’¹⁹

Sapu benadrukt het realistische gehalte van zijn roman. Al heeft hij de gebeurtenissen verdicht, elk onderdeel van zijn verhaal is volgens de schrijver waargebeurd. Zo wordt in het openhartige en realistische boek ook ruimschoots verteld over het vaak verzwegen feit dat veel Nederlandse militairen ten tijde van de Indonesische dekolonisatieoorlog seks hadden met Euraziatische en Indonesische vrouwen, en – al is de roman geschreven vanuit het perspectief van een Nederlandse soldaat – over de gevolgen die dat voor beide partijen soms had.

In *De vuile was* heeft de 24-jarige Gerard de Bruin, telegrafist van de 7 December Divisie, zich vanaf 1946 tot na de ‘eerste politionele actie’ vrij rustig gedragen. Op dat punt begint de roman. In Bantam wordt Gerards maat Pim Verhagen, met wie hij twee jaar nauw heeft samengewerkt, tijdens de voorbereidingen van de ‘tweede politonele actie’ in zijn bijzijn door Indonesiërs doodgeschoten. Vanaf dat moment verandert Gerards gedrag. Door het oorlogsgeweld is zijn moraal gezakt. Van een nette, beschaafde,

serieuze jongeman wordt hij iemand die zich afreageert door middel van seks. Een verloofde in Nederland en een Indo-Chinese geliefde in Batavia (zoals Jakarta in de roman wordt genoemd) kunnen hem er niet van weerhouden met baboes en prostituees het bed in te duiken. Aanvankelijk lijkt dat een gevolg te zijn van het door Gerard meegemaakte geweld in plaatsen als Leuwiliang, Tasikmalaya en Pameungpeuk. Het doden van tegenstanders met gevaar voor eigen leven, het zien van verminkte lijken, het platbranden van kampongs reageert hij in bed af met iedere vrouw die hij (al dan niet voor geld) kan krijgen. Seks biedt afleiding en troost.

Een voorbeeld. Nadat Gerard in Tasikmalaya in hun brieven heeft gelezen dat Alie vanuit Nederland de verloving verbreekt en Kim vanuit Batavia hem smeekt naar haar toe te komen, pikt hij van de weeromstuit een Indonesisch meisje op. Als hij met haar in zijn kamer bezig is, hoort hij geweerschoten. Huilend komt *baroe* Fred Kanters even later binnen om te vertellen wat er is gebeurd. Honderd met krissen bewapende, zichzelf onkwetsbaar achtende Indonesiërs hebben de aanval gekozen en zijn door de Nederlanders neergeschoten. Gerard schenkt Fred een pilsje in om wat te kalmeren en geeft hem het meisje mee ter afleiding. 'Fred nam haar hand. Gewillig volgde ze hem naar zijn tampat.'²⁰

Later wordt seks voor Gerard steeds meer een doel op zich. In Cheribon verneemt Gerard dat de Nederlandse machthebbers tot het besluit zijn gekomen de Republiek Indonesia te erkennen. Hij gaat op verlof naar Batavia, waar hij Kim aantreft, die aan het

Jan van Vuuren op de voorste post in Tangerang. Collectie Van Vuuren.

Anneke, de vrouw die waarschijnlijk model heeft gestaan voor Kim en een kind op 6 oktober 1948. Collectie Van Vuuren.

Anneke met een vriendin. Collectie Van Vuuren.

bevallen is van zijn zoon. Gerard neemt moeder en zoon mee terug naar Tasikmalaya. Zijn medesoldaten proberen hem af te brengen van zijn voornemen om met Kim te trouwen. Als ontdekt wordt dat Gerard twee accu's van het leger heeft verkocht, krijgt hij een week zwaar arrest. Kim en hun zoontje worden door zijn kapitein terug naar Batavia gestuurd. Gerard wil haar achterna reizen, maar hij wordt opgepakt door een MP'er. Samen met zijn maten organiseert Gerard vervolgens een nepbruiloft, zodat een van hen naar bed kan met zijn Indo-Europese meisje. Dan komt het bericht dat de soldaten vanuit Batavia per schip zullen repatriëren. Er wordt een afscheidsfeestje met seks, drank en lustopwekkende middelen (obat kuat) georganiseerd. In Batavia treft Gerard Kim niet aan op haar vaste adres. Zij blijkt uitgestoten te zijn omdat ze een kind van een Nederlander heeft. Daarop geeft Gerard zich weer over aan alcoholische en seksuele geneugten. Zonder Kim nog te vinden verlaat Gerard Java. Pas in Nederland krijgt hij weer een brief van haar.

Over Gerards bestaan in Nederland gaat de tweede helft van *De vuile was*. Gerard, die bij zijn christelijke ouders intrekt, blijkt in zijn geboorteland niet meer te kunnen aarden.²¹ Op Katendrecht voelt hij zich nog het meeste thuis, omdat de straatnamen er Indisch zijn en je er goed Chinees kunt eten. Hij drinkt steeds vaker in kroegen en leidt ook op seksueel vlak een losbandig leven. Op zeker moment krijgt hij een brief van Kim. Vervolgens laat hij haar en zijn zoon Fred – hij had hem naar zijn gedode vriend Pim willen noemen – overkomen en trouwt met haar, maar hij zet zijn seksuele escapades voort. Als Kim later vanwege een jammerlijk misverstand zelfdoding heeft gepleegd, krijgt hij met zijn ouders woorden over zijn wangedrag. Hij vertrekt daarop naar Amsterdam.

Van pornografie tot getuigenis

De beschrijvingen van excessen op het gebied van geweld en seks – die in het boek overigens slechts zelden gepaard gaan met expliciet taalgebruik – waren voor recensenten in 1971 redenen om *De vuile was* sterk af te wijzen. De *Vrije Zeeuw* van 18 november 1971 schrijft dat John Sapu ‘onze jongens daarginds alle smerigheid laat uithalen die hij achter zijn schrijftafel bedenken kan, onder het motto ‘soldaten zijn nu eenmaal soldaten en als je ze dat op elke bladzijde laat zijn verkoopt het wel.’ We moeten het boek volgens de recensent maar snel vergeten.²²

In *Nieuwsblad van het Noorden* van 29 november 1971 vraagt ‘de oude sobat Piet Sikkens’ zich af ‘of het zoveel jaren nadien, nog enige zin en nut heeft om dit onderwerp, dat in allerlei toonaarden in woord en geschrift is bezongen, nog eens te behandelen.’ Er is de laatste tijd al zoveel aandacht geweest voor die excessen verzucht de recensent – overigens is dat een gedachte die na alle studies naar de dekolonisatieoorlog momenteel opnieuw rondgaat. *De vuile was* is volgens Sikkens een aaneenschakeling van geslachtsdaden. ‘Goed, er is het verdriet over een gesneuvelde vriend, daar zijn de gesprekken over koetjes en kalfjes, maar alles draait weer uit op dat ene, dat Jan Soldaat altijd schijnt te kenmerken.’ Volgens Sikkens is *De vuile was* het ‘zoveelste verhaal over het soldatenleven in oorlogsomstandigheden, de vrouwtjes, de biertjes, de ruige taal enz. enz.’ ‘Echt, we weten het nu wel’, luidt zijn verzuchting. *De vuile was* is het lezen niet waard, zo luidt de slotsom van Piet Sikkens.²³

De criticus Willem Brandt laat in *De Telegraaf* van 15 januari 1972 weten dat het drama van de breuk tussen Nederland en wat toen Nederlands-Indië heette, merkwaardigerwijs nog steeds zijn romancier niet heeft gevonden. Deze historische breuk ging voor beide zijden gepaard met een diep menselijke tragiek en wonden die voor sommigen nog

Jan van Vuuren (rechts) en zijn medetelegrafist in Tasikmalaya. Op het bord staat: 'Wot, only message's and no girls?' Collectie Van Vuuren.

altijd niet geheeld zijn. Helaas is *De vuile was* niet het boek waarop Brandt zat te wachten: 'De auteur leeft blijkbaar in het droevige misverstand dat wanneer men maar een flinke dosis smerigheid en immoraliteit in de pagina's stopt, er een "oorlogsroman" ontstaat in de trant van Norman Mailer.' Volgens Brandt is *De vuile was* een 'slecht schoolopstel, vol puberachtige erotiek, vulgaire taal, slechte smaak en onecht sentiment.'²⁴

Dat John Sapu niet alleen qua stijl en inhoud het nodige van Jan Cremer had opgestoken, maar ook van de manier waarop deze auteur reclame maakte voor zijn met seks gelardeerde schandaalromans, die in de jaren zestig van de vorige eeuw de Nederlandse samenleving choqueerden, blijkt uit de advertenties voor *De vuile was* in de kranten. De aanhef van zo'n reclametekst in het *Nieuwsblad van het Noorden* luidt: 'BESTSELLER!! Eerste druk binnen zes dagen uitverkocht. Tweede druk ter perse'. En de tekst eindigt met: 'U WILT HET LEZEN!!! omdat U erbij was of omdat U er niet bij was'.²⁵ Nog voordat de negatieve recensie in *De Telegraaf* verscheen, liet Sapu een advertentie in diezelfde krant opnemen die begint met: 'DIT IS EEN SLECHT BOEK maar juist daarom werd het een BESTSELLER (eerste druk binnen zes dagen uitverkocht)'.²⁶

Daarna wordt er pas in 1991 weer aandacht besteed aan de roman, door August Hans den Boef in het *Liber Amicorum* voor Jacob Vredenburg. In zijn artikel 'Het tropenlibido', waarvoor Den Boef zestig fictionele teksten over de dekolonisatieperiode heeft geanalyseerd, kwalificeert hij *De vuile was* als porno. Den Boef ziet ook sporen van Ik Jan Cremer in de tekst van Sapu, waaraan hij uitgebreid aandacht geeft.²⁷ Den Boef schrijft vol ironie dat uit *De vuile was* begrepen moet worden dat het tropenlibido Gerard slecht heeft gemaakt en dat men daarom later in Nederland niet moet zeuren om zijn moraal. In de dekolonisatieromans uit de periode 1969-1977 ziet hij een trend: het verdwijnen van het christelijke moralisme.²⁸ Het schelden, zuipen en hoerenlopen worden volgens Den Boef steeds meer geschetst als onlosmakelijk deel van het soldatenleven, net als corruptie, smokkel en diefstal.²⁹

Overigens is Den Boef een van de weinige literatuurwetenschappers die aan theorievorming over dekolonisatieliteratuur heeft gedaan. Zo constateert hij in de zestig teksten die door hem zijn bestudeerd, een aantal terugkerende kenmerken. Het basisgenre in de dekolonisatie-fictie is volgens hem het 'matenverhaal':

De verhaalgegevens zijn simpel: er is altijd wel een makker die sneuvelt (gevolg: wraak), net als een kameraad die door zijn meisje in Holland wordt ingeruild voor een achterblijver (dat is een lafaard) en er raakt altijd wel een maat in het hospitaal (daar zijn verpleegsters). Als ze de kans krijgen gaan de soldaten stappen (pas op voor de onbetrouwbare Chinezen) en soms gaan ze naar de hoeren (kijk uit voor VD). Ook doen ze het wel met de baboes die voor hen wassen en koken (let op de spionnes). Nettere manschappen en officieren doen het met Indo-meisjes of blanke vrouwen. Nog nettere beperken zich tot het vasthouden van handjes en converseren na de kerkdienst.³⁰

Enkele van deze kenmerken zijn inderdaad terug te vinden in *De vuile was*, maar lang niet alle. Een echt 'matenverhaal' is *De vuile was* dan ook niet; het is eerder een verhaal over eenzaamheid na het verlies van een maat.

Vier baboes tijdens het wassen van kleding van Nederlandse militairen. Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Harry Poeze waagt zich in zijn boek over de romans van Job Sytzen aan een indeling van fictie over de dekolonisatie uit de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw. Zijn categorieën zijn echter nogal ongelijksoortig. Hij onderscheidt streekromans en pornografische romans, en voorts protestantse en rooms-katholieke bijdragen, en een categorie ‘literaire verwerking’. Alhoewel *De vuile was* in de onverbloemde beschrijvingen wel wat weg heeft van twee door hem besproken bestsellers van Sytzen, namelijk *Niet iedere soldaat sneuvelt* en *Gods ravijn* (beide uit 1954), luidt Poeses oordeel over *De vuile was* (uit 1971!) slechts dat het boek tot het pornografische genre kan worden gerekend.³¹

Een opvallende verandering in de receptie van *De vuile was* is te vinden in *Liefde in tijden van oorlog* uit 2013. In dat boek doen Annegriet Wietsma en Stef Scagliola onderzoek naar de duizenden, meest ‘vergeten’ kinderen die door militairen tijdens de dekolonisatieoorlog zijn verwekt.³² Oorlog, legers en seks zijn volgens hen onlosmakelijk met elkaar verbonden. ‘Seks en de liefde leidden een bloeiend bestaan tijdens deze dekolonisatieoorlog.’³³ Dat er uit al dan niet kortstondige relaties met Indo-Europese of Indonesische vrouwen soms kinderen voortkwamen, werd na de oorlog veelal verzwegen, zo merken Wietsma en Scagliola op.³⁴ Deze vuile was werd doorgaans niet buiten gehangen. Wietsma en Scagliola zien *De vuile was* als een van de eerste openbare ontboezemingen over dit taboe-onderwerp:

De schrijver was met dit boek zijn tijd behoorlijk vooruit. [...] In de eerste decennia na de soevereiniteitsoverdracht zijn er maar weinigen geweest die zich aan realistische beschrijvingen van het seksleven van Nederlandse militairen in Indië hebben gewaagd. Er schuilt zelfs een zekere trots in: kijk, zo deden we dat. Ondanks of misschien wel vanwege zijn openheid bewaart John Sapu enige gepaste afstand tot zijn verhaal: hij beschrijft de seksuele uitpattingen niet als waren het zijn eigen memoires. Hij heeft zijn herinneringen aan die tijd omgewerkt en uiteenlopende gebeurtenissen verdicht tot de belevenissen van één romanfiguur.³⁵

Twée Indonesische vrouwen worden aangesproken door de Nederlandse Militaire Politie, Jakarta, 1946. Collectie Nationaal Archief, Den Haag.

Publieke vrouwen in de rij voor vaccinatie, Jakarta 1948. Collectie Nationaal Archief, Den Haag.

Wietsma en Scagliola, die vele verhalen hebben gehoord en gelezen over seks van militairen met Indo-Europese of Indonesische vrouwen, beschouwen *De vuile was* dus als een realistisch boek, een verdichte versie van de werkelijkheid.³⁶ In *De vuile was* komen dan ook zo'n beetje alle mogelijke vormen van seksuele relaties voor, die in de studie *Liefde in tijden van oorlog* eveneens de revue passeren, inclusief homoseksuele contacten en seksfeesten.³⁷

Dat Wietsma en Scagliola zoveel getuigenissen over dit onderwerp hebben verzameld, is heel bijzonder. Praten met Nederlandse veteranen over seks ten tijde van de Indonesische dekolonisatieoorlog blijkt een heikele zaak voor historici.³⁸ In *Soldaat in Indonesië 1945-1950* merkt Gert Oostindie op dat oorlog en seks tijdens de dekolonisatieoorlog nauw met elkaar verbonden waren.³⁹ Toch vroeg hij veteranen in de voorbereiding van zijn studie uit respect niet naar dat taboeonderwerp. Vaak was het spreken over extreem geweld en oorlogsmisdaden al lastig genoeg voor de geïnterviewden.⁴⁰

Literatuur biedt mensen wel een mogelijkheid om gevoelige onderwerpen als seks en liefde ten tijde van oorlog over het voetlicht te brengen. In literaire teksten kunnen onderwerpen die in historisch onderzoek meestal onbesproken blijven, toch worden verwoord. Een roman of novelle biedt een schrijver een veilige omgeving waarin gebeurtenissen uit de werkelijkheid kunnen worden beschreven en in zekere opzicht herbeleefd.⁴¹ Dat is weliswaar ook in andere romans en novellen uit de dekolonisiatieleliteratuur te zien, maar daarin worden liefde en seks vaak slechts aangestipt en – ondanks de ogenschijnlijke bravoure – nooit zo realistisch en openhartig besproken als in *De vuile was*. Dat maakt John Sapu's boek niet alleen tot een bijzondere literaire tekst, maar ook tot een belangrijke vindplaats van historische kennis over onderwerpen die in ander bronmateriaal niet of nauwelijks ter sprake komen.

Over seksverslaving en oorlogstrauma's

Maar wat is nu precies in *De vuile was* de relatie tussen oorlog en seks? Het is bekend dat seksueel geweld in tijden van oorlog vaak wordt gebruikt als wapen om gemeenschappen te destabiliseren en te vernietigen.⁴² De enige keer dat het personage Gerard de Bruin probeert over te gaan tot het plegen van seksueel geweld, is wanneer in Cheribon een Indonesische vrouw zich komt aanbieden als *baboe*. De vrouw verzet zich hevig als Gerard probeert met geweld gemeenschap met haar te hebben, waardoor hij het na enkele vruchteloze pogingen maar opgeeft. De vrouw wordt vervolgens zijn *baboe* en verzorgt hem 'als een moeder'.⁴³ Later biedt zij zich toch nog een keer aan Gerard aan, maar van een vrijpartij komt het niet meer omdat een andere militair hem net voor is geweest.⁴⁴

Uiteindelijk gaat het Gerard slechts om seks, waarbij het hem niet uitmaakt of hij met een Indonesische, een Euraziatische of een Nederlandse vrouw vrijt. De oorzaak van zijn hang naar seks lijkt meer een andere oorsprong te hebben.

Wietsma en Scagliola geven in hun studie aan dat sommige soldaten door de opgelopen traumatische ervaringen op zoek gaan naar afleiding of ontlasting in seks en (schijn)intimi-

teit met vrouwen.⁴⁵ Dit gegeven lijkt ook Gerards gedrag in *De vuile was* te kunnen verklaren. Niet voor niets begint het boek met de dood van Gerards wapenbroeder Pim Verhagen. Dat is een traumatische gebeurtenis, die als een rode draad door de roman loopt. Steeds voelt Gerard weer de leegte die de dood van zijn sobat Pim bij hem heeft achtergelaten.⁴⁶ Vanaf de dood van Pim ontspoorde Gerard steeds verder en ontwikkelt hij zich tot een compulsieve versierder, een verleider soms tegen wil en dank.⁴⁷ Het lijkt erop dat hij zich wil verliezen in seks. Als hij op Kim verliefd wordt, lijkt hij even troost bij haar te vinden. Als hij een paar uur op haar moet wachten, probeert hij echter de tijd te doden met een bezoek aan een prostituee. Hij beseft dat zijn gedrag amoreel is, maar toch kan hij daarmee niet stoppen. Zijn redenering is als volgt: 'Geen stijl tegenover Kim, maar waar blijf je als soldaat. Kim was weer geen stijl tegenover z'n verloofde Alie, en Alie was weer geen stijl tegenover veel andere meisjes, die geen verkering hadden en misschien ook wel eens wat wilden.'⁴⁸

Gerard reageert zich af via seks en ontwikkelt een sterke voorkeur voor 'verboden vruchten', voor promiscuïteit.⁴⁹ Schuldig ben je slechts als uitkomt wat je hebt uitgevreten, lijkt daarbij het motto te zijn.⁵⁰ Tegelijkertijd heeft Gerard nog wel voldoende moreel besef om Kim en zijn kind niet in Indonesië achter te laten, maar naar Nederland te laten komen, terwijl in beide landen sterke druk op hem wordt uitgeoefend om moeder en kind te vergeten. Uit *Liefde in tijden van oorlog* blijkt dat duizenden Nederlandse soldaten dat laatste wel degelijk deden.⁵¹

Een diepere verklaring voor zijn gedrag is volgens Gerard gelegen in het doodschieten van mensen tijdens de dekolonisatieoorlog. Dat heeft alle besef van normen en waarden bij hem doen verdwijnen.⁵² In oppervlakkige zin lijkt hij zich nog wel iets aan te trekken van zijn omgeving, maar in feite leeft hij op zijn instincten. Zich afreageren door seksuele bevrediging staat daarbij voorop. Hij drinkt, steelt en gokt, maar vooral aan seksuele verlokkingen kan hij geen weerstand bieden.

Aan het einde van de roman krijgt Gerard van zijn ouders het verwijt dat hij onverschillig is over zijn slechte, liederlijke gedrag. Gerard antwoordt daarop:

Vader, ik vind het ook niet zo erg. Natuurlijk was het fout, maar er zijn zoveel dingen fout. Wat denkt u nou, we waren hele nette jongens. Jongens die nog nooit wat hadden meegemaakt. Dan wordt [sic] je opgeroepen voor dienst. Daar wordt je geleerd mensen dood te schieten. Op dat gebied verlangen ze van je, dat je je als een beest gedraagt, maar toch zou je het keurige jongetje moeten blijven. Dat kan niet! We hebben gehoord en gesnoerd, gezopen en gestolen, misschien als compensatie, misschien omdat we het leuk vonden.⁵³

De vuile was kan dan ook gezien worden als een roman waarin de schrijver probeert zijn oorlogstrauma te verwerken. Petra Boudewijn heeft in haar studie naar *Bezonken rood* van Jeroen Brouwers laten zien dat in trauma-fictie de auteur grip probeert te krijgen op ervaringen die anders onbeschrijfelijk en onbegrijpelijk blijven.⁵⁴ Cathy Caruth, een literatuurwetenschapper en toonaangevende specialist in trauma-studies, geeft aan dat dit soort verhalen worden gekenmerkt door 'double telling': deze verhalen zijn vertellingen

van de ondraaglijkheid van een traumatische gebeurtenis en de ondraaglijkheid van het overleven daarvan.⁵⁵ Jan van Vuuren (alias John Sapu) kan weliswaar niet worden gelijkgesteld aan Gerard de Bruin, maar uit twee fotoboeken over Van Vuurens diensttijd (april 1946 tot september 1949) blijkt dat de geschiedenissen van de schrijver en van het romanpersonage tamelijk parallel lopen. Veel van wat hij als John Sapu in *De vuile was* vertelt, moet Van Vuuren in werkelijkheid zelf hebben meegemaakt.⁵⁶ In zijn roman heeft Van Vuuren in het personage Gerard de Bruin vormgegeven aan de traumatische ervaringen die hij had opgedaan tussen 1946 en 1949 op Java.

Het heeft er alle schijn van dat de auteur Jan van Vuuren in de werkelijkheid en het personage Gerard de Bruin in het boek lijden aan een posttraumatische stressstoornis (PTSS),⁵⁷ die veroorzaakt is door het in Indië ervaren geweld – in het bijzonder de dood van hun sobats. Van PTSS, een term die in 1980 werd geïntroduceerd, is sprake wanneer een trauma na verloop van tijd niet verdwijnt. Gegevens over het aantal of percentage van de tweehonderdduizend Nederlandse militairen uit de dekolonisatieoorlog die PTSS hebben opgelopen, zijn er niet. De percentages veteranen met PTSS verschillen per gebied en per tijd van uitzending.⁵⁸ Ruwweg vijf procent zou last hebben (gehad) van PTSS. Voor de Nederlandse veteranen van de dekolonisatieoorlog zou het dan om ongeveer tienduizend militairen gaan.⁵⁹

Sinds kort wordt er wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de relatie tussen PTSS en seksverslaving.⁶⁰ Uit een onderzoek onder Amerikaanse Irak-veteranen blijkt dat deze een verhoogd risico daarop lopen in vergelijking met mensen die geen oorlogservaringen hebben.⁶¹ Michael D. Howard laat in zijn artikel 'Escaping the Pain' zien hoe sommige soldaten een seksverslaving ontwikkelen om aan de traumatische herinneringen aan gevechtssituaties te kunnen ontsnappen.⁶²

In *De vuile was* laat Gerard de Bruin zich aanvankelijk kennen als een 24-jarige man vol bravoure en zucht naar avontuur. Dat blijkt echter slechts schijn te zijn. De trauma's

Afb. 10 Jan van Vuuren, twee collega's en een baboe in Jakarta. Collectie Van Vuuren.

Propaganda op een muur in Tasikmalaya. 'Blijf vechten voor onze vrede'. Collectie Van Vuuren.

Communistische propaganda op een huis in Tasikmalaya. Collectie Van Vuuren.

Death NICA op een verwoest huis in Tasikmalaya. Collectie Van Vuuren.

die de gevechtsacties en het verlies van zijn 'gabber' Pim bij Gerard hebben veroorzaakt, maken dat Gerard zijn gevoelens wil dempen door het botvieren van zijn lustgevoelens. Hij is 'verwilderd en ontspoord'.⁶³ Een burgerbestaan zit er voor hem niet meer in.

De vuile was zou volgens het voorwoord een vervolg krijgen in *De schone lei*.⁶⁴ In deze onuitgegeven roman belandt Gerard in de zware criminaliteit. Hij komt (nog) niet met Vrouwe Justitia in aanraking, maar krijgt wel een liefdesrelatie met een blinde vrouw. Zij wordt in Rotterdam geopereerd om haar zicht weer terug te krijgen. Voordat Gerard met haar zal trouwen, wil hij haar al zijn misstappen opbiechten. Hij wacht daarmee echter nog even om haar genezingsproces niet negatief te beïnvloeden. Dat is een veelzeggende afloop van de avonturen van Gerard de Bruin.

Besluit

De vuile was is een ondergewaardeerde en onderschatte roman. Het zou volgens sommigen een slecht boek zijn: een overbodig verhaal vol pornografie, geschreven in een onbeholpen stijl. Daarmee wordt *De vuile was* beslist tekort gedaan. Inderdaad was Jan van Vuuren, alias John Sapu, eerder een verhalenverteller dan een schrijver, maar met zijn roman over het laatste jaar van de dekolonisatieoorlog heeft hij beslist een waardevolle tekst geschreven. De roman laat zien hoe nogal wat soldaten zich voelden, dachten en leefden tijdens de dekolonisatieoorlog in Indonesië. Seks en liefde ten tijde van deze oorlog waren nog niet eerder zo openhartig beschreven als in *De vuile was*. De diepere laag die *De vuile was* daarbij aanboort, is die van de posttraumatische stressstoornis waarmee sommige Nederlandse uitgezonden militairen terugkwamen, waardoor ze het moeilijk kregen in de Nederlandse maatschappij. De seksverslaving die in *De vuile was* een symptoom is van deze stressstoornis, was nog niet eerder zo onomwonden beschreven.

Jan Van Vuuren op zijn radiopost in Gekbrong. Collectie Van Vuuren.

Jan van Vuuren en kompanen vlak voor de terugreis met de Waterman. Collectie Van Vuuren.

Het ligt voor de hand om ook andere Nederlandse en Indonesische romans over de dekolonisatieoorlog te analyseren in het licht van een posttraumatische stressstoornis. Dat zou nieuwe inzichten kunnen opleveren voor bijvoorbeeld Alfred Birneys *De tolk van Java*, Basuki Gunawans *Winarta* of Pramoedya Ananta Toers *In de fuik*. Dergelijke analyses zouden echter niet beperkt moeten blijven tot fictie van het eerste plan. Ook romans en verhalen die minder hoog worden aangeslagen door de literaire kritiek, zijn de moeite van het onderzoeken waard. Zoals gezegd, geven ook zulke teksten vaak een duidelijk beeld van de sociale, culturele en ideologische denkpatronen uit een bepaalde periode, waarmee ze ook van grote documentaire waarde zijn.

De geschiedschrijver die in zijn onderzoek de letteren links laat liggen, doet zijn tak van wetenschap tekort. In literatuur is namelijk een mentaliteitsgeschiedenis te vinden waardoor een volledig beeld van een tijdperk ontstaat dan de gekijkte historische bronnen geven. In literaire teksten kan datgene worden gevonden waarover in archieven of interviews vaak wordt gezwegen. Fictie leent zich er bij uitstek voor om deze taboeonderwerpen over het voetlicht te brengen. Het wachten is op een literatuurgeschiedenis van de dekolonisatieoorlog waarin bij voorkeur Nederlandse en Indonesische teksten worden geanalyseerd. Zo'n boek zou een welkome aanvulling zijn op het waardevolle ODGOI-onderzoek.

Bibliografie

- Boef, August Hans den, 'Het tropenlibido. Literatuur, dekolonisatie en erotiek. Een overzicht', in: *Liber Amicorum Jacob Vredenburg*. Leiden 1991, p. 83-102.
- Boef, August Hans den, 'De hele jobsiade. Nederlandse fictie en de Indonesische dekolonisatie van troost tot trauma', in: *Bzzlletin* (1995-1996), p. 65-78.
- Bossenbroek, Martin, 'Elke tijd kent zieners en barden', in: *NRC Handelsblad*, 2-3 januari 2021.
- Boudewijn, Petra, 'Sunken Red. Inscribing the Pacific War as a cultural Trauma into Dutch cultural Memory', in: *Dutch Crossing* 48 (2024), 2, p. 1-24.
- Boven, Erica van, *Bestsellers in Nederland 1900-2015*. Antwerpen-Apeldoorn 2015.
- Caruth, Cathy, *Unclaimed Experience. Trauma, Narrative and History*. Baltimore 1996.
- Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen. DSM-5-TR. Amsterdam 2022.
- Howard, Michael D., 'Escaping the Pain. Examining the Use of sexually compulsive Behavior to avoid the traumatic Memories of Combat', in: *Sexual Addiction & Compulsivity. The Journal of Treatment & Prevention* 14 (2007), 2, p. 77-94.
- Kaaij, Meindert van der, *Een kwaad geweten. De worsteling met de Indonesische onafhankelijkheid vanaf 1950*. Amsterdam 2022.
- Kraus, Shane W. e.a., 'Examining Compulsive Sexual Behavior and Psychopathology among a Sample of Postdeployment U.S. Male and Female Military Veterans', in: *Military Psychology* 29 (2017), 2, p. 143-156.
- LaCapra, Dominick. *History and Criticism*. Cornell 1985.
- Oostindie, Gert, *Soldaat in Indonesië 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis*. Amsterdam 2015.
- Oostindie, Gert, 'Achtergrond, uitgangspunten en werkwijze', in: Gert Oostindie, Ben Schoenmaker, Frank van Vree, *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-*

1949. Amsterdam 2022, p. 11-33.
- Oostindie, Gert, *Rekenschap. Het koloniale verleden, excuses en eerherstel*. Amsterdam 2023.
- Oostindie, Gert, Ben Schoenmaker, Frank van Vree. *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Amsterdam 2022.
- Poeze, Harry A., 'Recent Dutch-language Publications', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 170 (2014), p. 175-185.
- Poeze, Harry A., Dominee Jac. Jonker, Job Sytzen en de soldaat in Indië. Hilversum 2019.
- 'Praten met Jan van Vuuren, deel 1'. Geraadpleegd op 16 mei 2024 via www.oudridderkerk.nl/praten-met-jan-van-vuuren-deel-1.
- 'Praten met Jan van Vuuren, deel 2'. Geraadpleegd op 16 mei 2024 www.oudridderkerk.nl/praten-met-jan-van-vuuren-deel-2.
- Said, Edward W. *Culture and imperialism*. London 1994.
- Sapu, John. *De vuile was. Het realistische verhaal van een soldaat tijdens de laatste maanden van het voormalige Nederlands Indië*. Rotterdam [1971].
- Sapu, John. *Wijzer worden van roulette. Handleiding voor roulette*. Rotterdam [1971].
- Scagliola, Stef and Natalya Vince (in collaboration with Khedidja Adel and Galuh Ambar). 'The Places, Traces, and Politics of Rape in the Indonesian and the Algerian Wars of Independence', in: Thijs Brocades Zaalberg and Bart Luttikhuis (red.). *Empire's violent End. Comparing Dutch, British and French Wars of Decolonization, 1945-1962*. Ithaca [New York] 2022, p. 96-119.
- Smith, Philip H. e.a., 'Compulsive Sexual Behavior among male military Veterans. Prevalence and associated clinical Factors', in: *Journal of Behavioral Addictions* 3-4 (2014), p. 214-222.
- Stoler, Ann Laura, *Along the archival Grain. Epistemic Anxieties and colonial common Sense*. Princeton/Oxford 2009.
- Veer, Coen van 't, 'Twee inheemse helden uit de negentiende-eeuwse Nederlands-Indische literatuur. Over de waarde van koloniale literatuur voor historisch onderzoek', in: *Leidschrift* 38 (2023), 2, p. 71-88.
- Vuuren, D'ouwe van, *De Afzakker*. Rotterdam 1994.
- Vuuren, D'ouwe van, Koninklijke MA. [z.p., z.j.]. (typoscript).
- Wietsma, Annegriet & Stef Scagliola, *Liefde in tijden van oorlog. Onze jongens en hun verzwegen kinderen in de Oost*. Amsterdam 2013.

Noten

- 1 Zie Tweede Kamer der Staten-Generaal 2, Vergaderjaar 2016-2017, 26 049 Indonesië, Nr. 82. 2 december 2016. Zie voor de aanloop naar en opzet van het ODGOI-onderzoek Oostindie 2022, p. 11-18.
- 2 Oostindie e.a. 2022, p. 473-476.
- 3 In de ODGOI-studie *Een kwaad geweten van Meindert van der Kaaij* wordt aandacht aan de schone letteren over de dekolonisatieoorlog besteed. Zijn conclusie is dat er niet veel literatuur over deze oorlog zou zijn geschreven. Dit is echter een misvatting, die gegrond is in de literatuuropvatting van Van der Kaaij. Hij heeft slechts oog voor de 'hogere' literatuur en dan nog die voor volwassenen. In Den Boef 1990 is echter al te vinden dat er tussen 1950 en 1985 alleen al zestig Nederlandse fictionele werken verschenen die op de een of andere manier met de dekolonisatie van Indonesië te maken hebben. Daarnaast zijn er nog ego-documenten, stripboeken en jeugdboeken over deze oorlog geschreven. Buiten het bestek van Van

- der Kaaijs onderzoek valt bovendien Indonesische literatuur over deze onafhankelijkheidsoorlog.
- 4 Bossenbroek 2021.
 - 5 Stoler 2009 laat bijvoorbeeld zien dat ook archieven representaties zijn en bevatten, en daarmee ideologisch geladen zijn.
 - 6 LaCapra schreef daarover al in 1985.
 - 7 Daar horen bijvoorbeeld zogenaamde 'bestsellers' bij, Van Boven 2015. Said pleit voor het onderzoeken van canonieke en gemarginaliseerde literatuur. Said 1994, p. 78-79.
 - 8 Van Boven 2015, p. 16-19 en 22.
 - 9 Van 't Veer 2023 houdt een pleidooi voor het onderzoeken van dit soort bellettrie als bron van historische kennis en werkt dit uit in een analyse van twee koloniale niet-canonieke romans.
 - 10 Ik bedank Ron van Vuuren, Jan van Vuuren jr, André Huizer, Rick Honings, Peter Eldering, Petra Boudewijn, Arnoud Arps en Susanne Onel voor hun waardevolle bijdragen aan dit artikel.
 - 11 Poeze 2019, p. 89. Job Sytzen was een alias van Jac. Jonker (1904-1973).
 - 12 'Praten met Jan van Vuuren, deel 2'.
 - 13 In Indonesië wordt over deze Nederlandse oorlogscampagnes gesproken als Agresi Militer Belanda 1 en Agresi Militer Belanda 2 (vertaling: Nederlandse militaire agressie 1 en 2). Die namen voor de twee Nederlandse militaire offensieven zijn toepasselijker dan de eufemistische benamingen die lange tijd in Nederland hiervoor werden gebruikt: 'politieone actie 1' en 'politieone actie 2'.
 - 14 Deze fotoalbums vol persoonlijke kiekjes zijn door zijn zoon Ron aan mij ter beschikking gesteld. Op een aantal foto's zijn Indo-Europese en Indonesische vrouwen te zien met wie Jan omging. Een Indo-Europese vrouw die Anneke heet, lijkt model te hebben gestaan voor Kim. De informatie over Jan van Vuuren is mede gebaseerd op een interview met zijn zoons Jan van Vuuren op 11 januari 2024 en Ron van Vuuren op 1 februari 2024.
 - 15 'Praten met Jan van Vuuren, deel 2'.
 - 16 'Praten met Jan van Vuuren, deel 2'.
 - 17 Het typoscript daarvan is mij ter hand gesteld door zijn zoon Ron van Vuuren. Het nooit uitgegeven boek is herdoopt in Koninklijke MA en onterkend met D'ouwe van Vuuren. Het is onbekend wanneer het typoscript precies is geschreven.
 - 18 Sapu [1971], p. 237.
 - 19 Sapu [1971], p. 237.
 - 20 Sapu [1971], p. 87-88.
 - 21 Overigens komt het niet meer in Nederland kunnen aarden na een lange periode in Indië te hebben verbleven vaker voor als motief in Nederlands-Indische fictie. Het is niet uniek voor dekolonisatieromans.
 - 22 De Vrije Zeeuw, 18 november 1971.
 - 23 Nieuwsblad van het Noorden, 29 november 1971.
 - 24 De Telegraaf, 15 januari 1972.
 - 25 Nieuwsblad van het Noorden, 23 november 1971.
 - 26 De Telegraaf, 23 december 1971.
 - 27 Overigens maakt Den Boef daarbij nogal wat fouten. Zo sterft Fredje en verkracht Gerard de Bruin Truus in de samenvatting van Den Boef. Ook andere missers in de samenvatting van Den Boef doen vermoeden dat hij De vuile was nogal oppervlakkig heeft gelezen. Den Boef had wel goed gezien dat De vuile was geïnspireerd was door Ik, Jan Cremer. Van Vuuren had het boek inderdaad bedoeld als Indische navolging van Jan Cremer. Zie 'Praten met Jan van Vuuren, deel 2'.
 - 28 Den Boef 1991, p. 95-97.
 - 29 Den Boef 1995-1996, p. 66.
 - 30 Den Boef 1995-1996, p. 67.
 - 31 Poeze 2019, p. 89. Overigens recenseerde Poeze Liefde in tijden van oorlog van Wietsma en Scagliola in 2014 op een lovende manier in Poeze 2014. De prominente positieve passage over De vuile was in Liefde in tijden van oorlog was kennelijk weggezaakt uit zijn geheugen, toen hij vijf jaar later zijn boek maakte over Job Sytzen en slechts wist op te merken dat De vuile was wat hem betreft tot het pornografische genre behoorde. Overigens maken Wietsma & Scagliola in hun boek wel gebruik van Sytzens Niet iedere soldaat sneuvelt. Zie Wietsma & Scagliola 2013, p. 85 en 188.
 - 32 Wietsma & Scagliola 2013, p. 176-178.

- 33 Wietsma & Scagliola 2013, p. 9.
- 34 Wietsma & Scagliola 2013, p. 8-9.
- 35 Wietsma & Scagliola 2013, p. 274.
- 36 Harry Poeze recenseerde *Liefde in tijden van oorlog* van Wietsma en Scagliola in 2014 op een lovende manier. Zie Poeze 2014, p. 184. De positieve passage over *De vuile was* uit het boek was wellicht weggezakt uit zijn geheugen, toen hij vijf jaar later in zijn boek over Job Sytzen over *De vuile was* niet meer te melden had dan dat het boek tot het pornografische genre kan worden gerekend. Zie Poeze 2019, p. 89.
- 37 Wietsma & Scagliola 2013, p. 88-89. De scabreuze scènes uit *De vuile was* waarin een soldaat letterlijk en figuurlijk voor dokter speelt, en die waarin het nephuwelijk 'ritueel' wordt voltrokken, blijken wel uniek te zijn.
- 38 Oostindie 2023, p. 153.
- 39 Oostindie 2015, p. 262-263.
- 40 Gert Oostindie in aflevering 17 van *De postkoloniale podcast*.
- 41 Caruth 1996, p. 7-8.
- 42 Zie Scagliola & Vince 2022, p. 98-99 en 105-109.
- 43 Sapu [1971], p. 91.
- 44 Sapu [1971], p. 91-94.
- 45 Wietsma & Scagliola 2013, p. 63-64.
- 46 Sapu [1971], p. 28.
- 47 Sapu [1971], p. 220.
- 48 Sapu [1971], p. 22.
- 49 Sapu [1971], p. 198.
- 50 Sapu [1971], p. 81.
- 51 Wietsma & Scagliola 2013, p. 9-11 en 176-178. Er zouden in de archipel 3000 tot 8000 kinderen door deze soldaten zijn verwekt tijdens de dekolonisatieoorlog.
- 52 Sapu [1971], p. 13.
- 53 Sapu [1971], p. 235.
- 54 Zie Boudewijn 2024.
- 55 Caruth 1996, p. 7-8.
- 56 Waarschijnlijk berust de geschiedenis in Nederland met Kim (in werkelijkheid Anneke geheten) op verdichting. Er zijn tenminste geen familie verhalen bekend over een Indo-Chinese vrouw en haar zoon die Jan van Vuuren zou hebben laten overkomen naar Nederland.
- 57 Zie 'Trauma- en stressgerelateerde stoornissen' in DSM-5-TR 2022.
- 58 Zie www.nlveteraneninstituut.nl/content/uploads/2015/02/FS6-Posttraumatische-stressstoornis-na-uitzending1.pdf, geraadpleegd op 25 juni 2024.
- 59 Deze getallen zijn door mij geëxtrapoleerd.
- 60 De Engelse term daarvoor is 'Compulsive Sexual Behavior'.
- 61 Smith e.a. 2014 en Kraus e.a. 2017. Bij Smith. zou 16,7 procent in eerste instantie last hebben van deze stoornis. Kraus geeft aan dat 13,8 procent van de mannelijke veteranen en 4,3 procent van de vrouwelijke veteranen last had van CSB. Mannen met CSB rapporteren volgens Kraus vaak problemen met dwangmatige masturbatie, overmatig gebruik van pornografie, frequente anonieme seks met vreemden, meerdere seksuele partners in één gelegenheid en betaalde seks. Vrouwen met CSB rapporteren vaak problemen met betrekking tot frequente masturbatie, pornografiegebruik en meerdere seksuele partners. Kraus e.a. 2017, p. 1-3.
- 62 Zie Howard 2007.
- 63 Sapu [1971], p. 237.
- 64 Sapu [1971], p. 5.

Coen van 't Veer (1968) is verbonden aan het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS). In 2020 is hij gepromoveerd op *De kolonie op drift*, een dissertatie over fictie over de reis per mailboot tussen Nederland en Indië (1850-1940). Hij schrijft voornamelijk over de Nederlands-Indische literatuur en bezorgde (her)uitgaven van enkele Indische boeken. Met Rick Honings en Jacqueline Bel is hij redacteur van *De postkoloniale spiegel. De Nederlands-Indische letteren herlezen* (2021), waarvan in 2024 een Indonesische vertaling verscheen onder de titel *Cermin Poskolonial*. Met Rick Honings maakt hij *De postkoloniale podcast*. Hij is redacteur/penningmeester van *Indische Letteren*.

Indische Letteren

Tijdschrift van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Uitgever: Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Lidmaatschap van de Werkgroep: het lidmaatschap van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde staat in principe open voor iedereen. De contributie bedraagt € 40,- per jaar (abonnementen buitenland € 50,-). Leden ontvangen het tijdschrift gratis. Men kan zich opgeven als lid door de contributie over te maken op nummer NL65INGB0001977068 van ING bank ten name van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde te Leiden, onder vermelding van 'Indische Letteren nieuw lid' en uw volledige adres. Mail uw gegevens en e-mailadres ook naar bestel@verloren.nl.

Sobat worden van de Werkgroep: u kunt sobat van Indische Letteren worden door een bedrag van minimaal € 75,- over te maken. Uw naam wordt dan in het tijdschrift vermeld. *Indische Letteren* is ondergebracht bij de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en is door de Belastingdienst aangewezen als culturele ANBI-instelling met een RSIN/fiscaal nummer 800341739. Giften aan de Werkgroep zijn fiscaal aftrekbaar.

Losse nummers: € 12,50 inclusief portokosten Nederland. Voor het buitenland worden de extra porto-kosten berekend. Het totale bedrag graag vooraf overmaken op rekening: NL65INGB0001977068 t.n.v. Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde te Leiden, o.v.v. het betreffende nummer en uw adresgegevens.

Aanwijzingen voor de auteurs: aanwijzingen voor het aanleveren van kopij worden door het redactie-secretariaat of de hoofdredacteur toegezonden.

De redactie behoudt zich het recht voor aangeboden kopij voor plaatsing te wijzigen of te weigeren.

Productie: Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

Sobats: Jan Buijsse, Françoise van Donselaar, Fred Lanzing, Corrien Marx-Molenaar, Susanne Onel, J.L. Petri, Coen van 't Veer, Jan Hendrik Wille, Piet de Jong.

ISSN 0920-6949

40ste jaargang / nummer 2 / juni 2025

